

O baro "gypsykano" liipen and-i Spania

Antonio Gómez Alfaro

Jekh preventivo masura sekuritetaki | Jekh laĉho trujalipen | I strategia | Love vaš o liipen | I destinacia le astartengi | Palemdikhipen le astartipnasko | Probleme le mestjarde/slobodisarde "gypsyurenca" | Rezonura vas o jartisarimos | Jekh biažukerdo vramako-durjaripen

► I Perioda le Dudale Absolutismoski anel e raipnatenge maj bare oportunitetura te thon and-i praksa pumare masure pe sa e themutne save sas ande lengi zor. And-i Spania, kadaja andia o maj dukhavdo episodio andar i istoria le "gypsykane" komunitetaki andar o them: o generalo liipen kerdo telal o rajaripen le Ferdinandosko o IV-to: i operacia, kaj sas pe sode sasti pe odobor bidiskriminime, linderdja k-o phandlipen deše ži k-o dešuduj xiljade/mie ženenge, murša thaj žuvlja, terne thaj phure, "numaj anda kodo kaj sas gypsyura". I koordinacia le verver publiko raipnatengi/autoritaturengi xamime athe, i kooperacia le khangerjaki, savi aĉhili pasivo anglal jekh kasavi bi-justicia, e ekscesura kerde sa kodolendar save kerde posibilo i operacia, thaj i kolaboracia le pinžarnengi thaj perutnengi kodolenge kaj sas lile-phandle kerde o "Kalo Tetratine", sar si anavjardo kadava liipen, jekh buti sar naj aver and-i lungo istoria le anti-"gypsysmoski".

NUMERO "GYPSYKANE" FAMILIJENGO DOMICILIIME

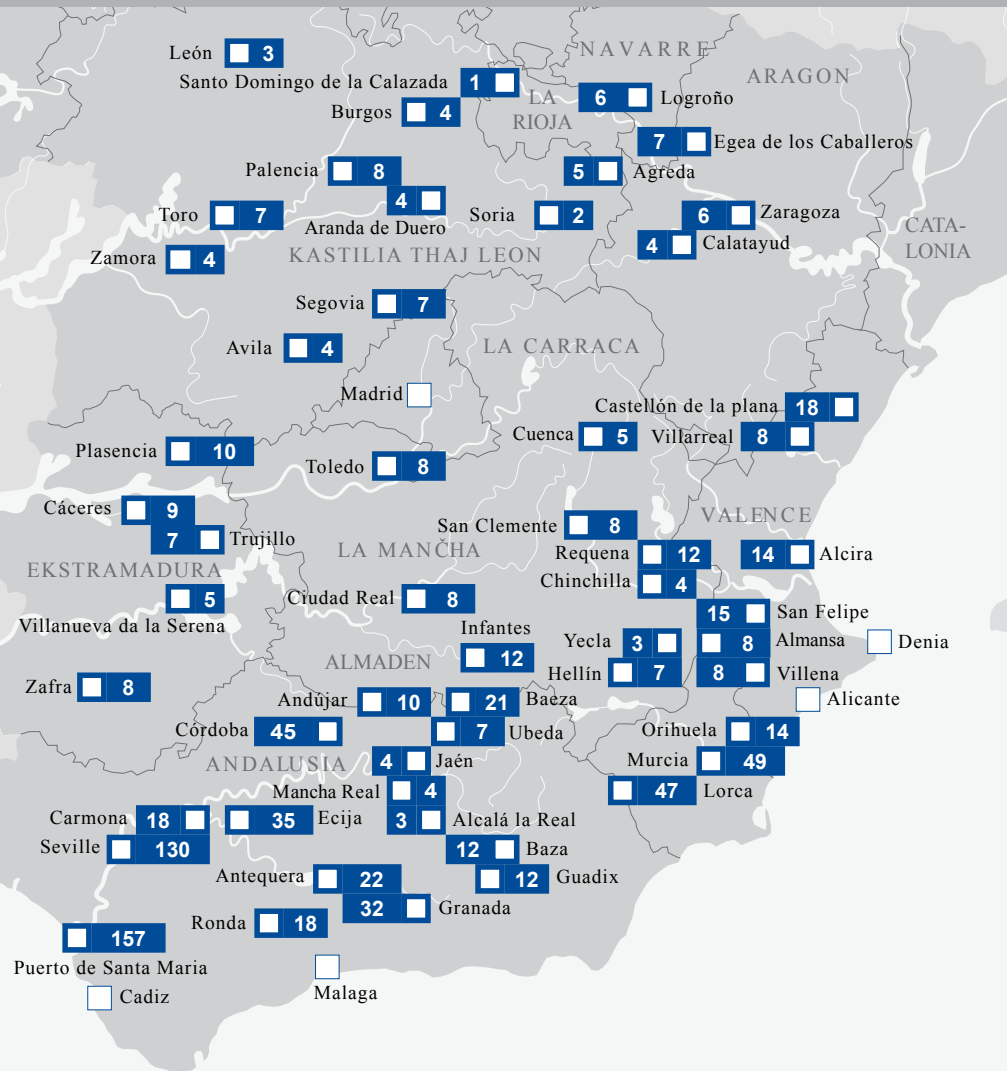
III. 1 Palal jekh lista katar o Konsilio le Kastelosko,
probabil 1749 (katar Gómez Alfaro 1993, p. 22f)

- X Numero familijengo
- Granici le autonomo komuniteturengo

ANGLOALAV

O anavjardo guvernori le Konsiliosko le Kastiliako, and-o vaxt le bareder politikane autoritetako le spanikane monarxiako, Gaspar Vázquez Tablada, episkopo Oviedosko, sikavda le Rajeske Ferdinand o VI-to, and-o 5 july, 1747, jekh "konsultacia" kerindoj propozicia te oven adoptisarde "ekstraordinaro remedija" kašte agorisaren pes sastes sa e "probleme" andar o publiko živipen kerde, kadja-phendo, le "gypsyurendar".

I "propozicia" kerda jekh xarnipen/rezume le legalo masurengo save

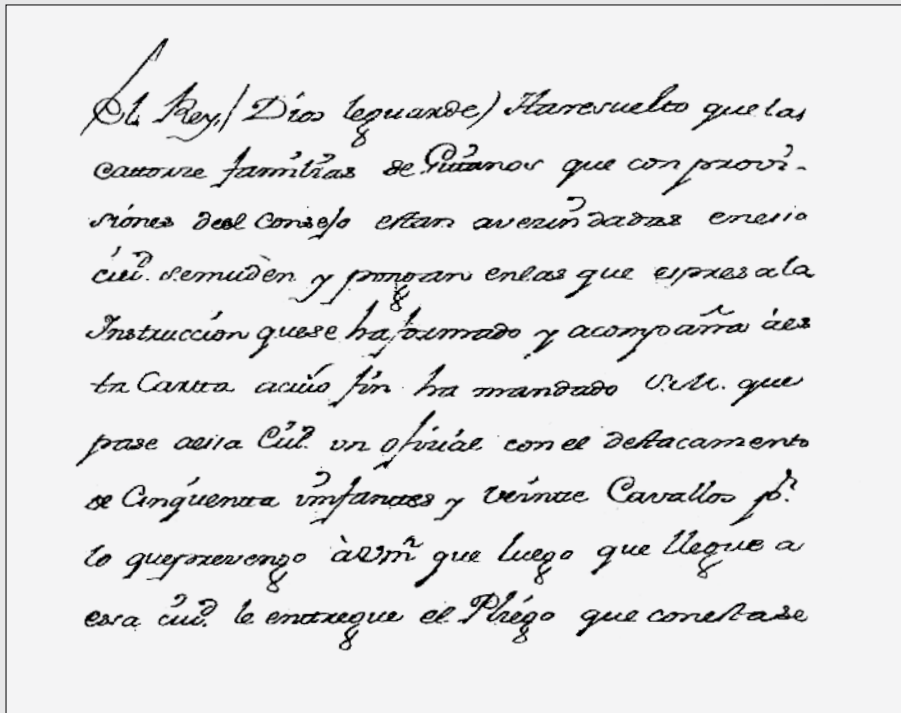

III. 2

O Raj Ferdinand VI (1746 - 1759)

(katar Sánchez-Albornoz, Claudio (1971) España, un enigma histórico. Buenos Aires: Editorial Sudamericana, p. 560b)

III. 3

O ordino vaš o liipen le “gypsyurengo”, dino katar o Gaspar Vázquez Tablada and-o 28 juno, 1749 (k-e autoriteta katar Orihuela; anflumi patrin).

(katar Gómez Alfaro 1993, p. 17) (Detalio)

andar purane vremura sas zumavde vaš o sanjaripen le “gypsykane” averipnas-ko; lengo evidento bibaxtagoripen andia justifikacia, phenelas o guvernori, vaš o durjaripen kadale ženengo katar o korpuso le societetako perdal e modaliteta duje alternativ opcijenge. I angluni andar lende sas te del len avri (te ekzilisarel len) savaxtunes andar o raipen, diindoj len jekh vaxt-limta ži kana te teljaren thaj thodindoj pes kapitalo došaripen vaš sa kodola save sas te bolden pes palpale, kadja diindoj rigate sogodi posibiliteta judicialo intervenciaki. Kana kadaja akcija le avričhudipnaski/ekspulzaciaki “falas ke si phari”, sas te ovel adoptime jekh maj lokhi, kaj dikhelas o liipen le “gypsyurengo” thaj o

araxhliipen jekhe thanesko kaj te oven thode.

Kadja, lengo liipen/astaripen sas sikavdo sar jekh trubutno phir vaš o keripen le preventivo masurengo mamuj jekh grupo savo sarrendar sas dikhlo sar social kxanilo, thaj – barem nesave žene – sar kriminelja. Madikh o šajutno kriminelikano komportamento savo mangel specifiko došaripen, nesave kontemporano vakeripnata phenen palem thaj palem pal-o isipen jekhe “dujto generiko konceptosko bibutjarnengo thaj manušengo save na den pakiv le thamjan/zakonos” maškar e “gypsyura”, thaj atoska von si te oven preventiv dine rigate, kašte agorisaren pes lenge bilačhipnata haj o bibutjaripen”.

Lungo vrama, e “gypsyura” sas dukhavde kadale inkorekto klasifikaciatar, von sas definime palal lengi mobiliteta (o nanaipen jekhe stabilo thanesko) thaj sar manuša kerindoj butja save siphares te kategorizisaren len. O alav “gypsy” reslo jekh thamikan/legalo pečati/etiketa kaj te ovel thodi le manušenge save na sas ande jekh koerento, khetano grupo. De kana i responsabiliteta vaš o civilo bibaxtalipen isi tradicional thodo opr-e phike le grupurenge savengi mobiliteta del rigate o kontrolo le themesko, o uštavipen kodolengo anavjarde sar “gypsyura” sas pretele te ovel jekh anglutno res le policianikane operacijengo, kaj sas xamime vi i armija sar arakhno le publiko ačhipnasko/ordinako.

JEKH PREVENTIVO MASURA SEKURITETAKI

Liindoj and-o dikhipen i kooperacia le armijaki, savi aresli esencialo vaš o liipen, o guvernori le Konsiliosko le Kastelosko,

Vázquez Tablada, rekomendisarda i preparacia jekhe policianikane operaciaki kerdi telal jekh baro sekreto, kaj te kerel posibilo o astaripen sarre “gypsyurengo” dajokhar and-o sasto them, “ande jekh phendo thaj stabilime dives”. I temnica (o phandipen) sas jekh preliminaro nivelu jekhe

preventivo masuraki sekuritetaki savi sas verver, palal e berša thaj o ženipen. [III. 3]

E žuvlja “gypsyura” sas te oven inkerde ande trin “depozitja” (“depots”), jekh xamipen maškar temnica, barake thaj fabrika, thode ande strategiko thana, “jekh vaš i Andalusia, aver vaš i Ek-

ORDINO VAŠ O LIIPEN

O ordino sas preparime garvdes thaj dino numaj ande lekhle/xramosarde lila sas sas special bičhalde le "corregidor"-eske (o maj baro magistrato) svakone regionosko kaj e "gypsyura" sas te oven astarde. Svako familia andar svaki diz sas sikavdi ulavdes/separime, o "corregidor"-o sas responsabilo lenge astaripnasa. O angluno ordino sas bičhaldo k-e raipnata katar i diz Orihuela. Leske anglune lava sas:

"O raj (o Del te inkerel les sasto) arakhla kaj dešustar gypsykane familije save bešen ande kadaja diz dekretos katar o konsilio si te oven mukisarde..."

III. 3

(katar Gómez Alfaro 1993, p. 15)

III. 4

Gypsyurenge xer-grasta and-i Spania, karing 1800, litografie katar Gérard René Villain. Bibliothèque nationale, Paris.

(katar Fraser (1992) *The Gypsies*. Oxford / Cambridge: Blackwell, p. 167)

stramadura, la Manča thaj Murcia, thaj o trinto vaš o Kastelo thaj e Raipnata le Koronake le Aragonoski, kaj cerra andar lende živen”.

E čhave ži and-e 12 berša sas te ačhon le dajenca, andr-odova so kodola maškar 12-15 berša sas te oven thode ande atelijeria kašte oven sikljarde “trubutne” butja, vaj sas dine k-i Marina kana sikavenas daštimate vaš e derjavaritiko/maritime aktivitetura. E baremanuša, i.e. e “gypsyura” nakhle 15e beršendar, sas te oven bičhalde and-e arsenalura katar Kadiz, Kartagena thaj El Ferrol sar butjarne and-o than kodolengo labjarde and-e programura le navalo rekonstrukciaki kerde ande kodoja vrama.

E murša “gypsyura” nakhle 50 beršendar sas te oven bičhalde ande bare diza, kaj sas te oven inkerde telal o dikhipen/supervizia thaj thode te keren butja kaj dasti kerenas ande lengi fiziko kondicia.; kodola save sas nasvale jekhe phare nasvalipnastar, e bidaštisarne thaj e phure sas te oven bičhalde and-e nasvalenge khera / spitalja “te oven grižime thaj te ovel len jekh kristianitiko meripen”.

JEKH LAČHO TRUJALIPEN

O guvernori le konsiliosko patjalas zurales and-o baxtagor/sukceso le operaciako, liindoj and-o dikhipen duj specifiko butja kaj vov phenelas ke si “jekh lačno trujalipen”.

I angluni buti dikhelas e šajutnipnata andine jekhe recento pontifikalo dekretostar, savo varesar sas o maj učo nivelo kaj reslo pes palal jekh lungone vramako proceso diplomatikane negociacijengo le Somnal Mujesa vaš o liipen katar e “gypsyura” le xakajesko/čačipnasko k-i khangerikani imuniteta. Athar thavdelas ke dašti peravelas pes sarsavi šajutni rezistenca perdal o labjaripen/utilizipen le somnal thanengo sar si e sanktuarja. Palal so o nuncio (khangerikano diplomato) sas zurjardo te ordinisarel o thodipen and-e khangerikane temnice kodolengo save mangenas refugium/rakhipen, kaj len sas len imuniteta sode vrama mangelas pes vaš i krisipnaski procedura kašte oven thode maškar e

civilo thaj e khangerikane krisipen, sas dino aver pontifikalo dekreto, kaj delas autorizacia sa kodole nuncios te delegisarel p’i zor le espiskopjenge odobor but sode sas xamime i respektivo diočeza.

O dujto faktori sas šajutne rezultura jekhe palem-thanjaripnaski operaciake save sasas kerdi and-o 1717 jekhe zakonostar jaj sas nevjardo duje amendamenturenca andar i Pragmatika le rajeski Charles – II-to andar 1695. Iako šerutno nevipen sas i designacia štarvardešjekhe dizengi sar e korkorutne autorizime thana vaš i rezidenca vaš “gypsyura”. And-o 1746, and-i lista kadalengi maj si thode 34 neve diza. [III. 5, 6]

O konsilio inkerda jekh centralizime kontrolo pe kadaja operacia, thaj kadja žanelas pes i adresa maj but 800 “gypsykane” familiengi andar, ži atunči, 75 diza kaj e žene kadale kategoriake sas autorizime te živen. O Vázquez Tablada patjanja kaj, kašte resel k-o “lačno thaj kamlo efekto”, savo sas o astaripen le “gypsyurengo”, isi dosta te tradel e trebutne instrukcije le raipnaten andar e 75 diza kaj von šaj bešen. O rodipen

III. 5

I Pragmatica le Charleseski II, dini and-o 12 juno, 1695.

(katar Leblon 1995, p. 34)

KARAKTERISTIKO MASURE

ANDAR I PRAGMATICA LE CHARLESSESKI II ANDAR 1695

But zakonura nakhle, kašte lačharen pes e “doša” le anglutne thamipnaske/legislaciake. O anglutno andar lende, signosardo le Charlesestar II and-o 1695, mangla kaj sa e “gypsyura” te oven registruime le autoritetendar ande trjanda divesa. Palal i perioda le avinde trjanda divesengi, sa e “gypsyura” si te den avri andar o them. I korkorutni buti autorizime vaš e “gypsyura” sas o butikeripenle phuvjako. Ba sa muklo kaj e “gypsyuren” te ovel len vaj te labjaren grasta; na sas mukle te oven len jagale tufetja/puške; te kinen, te bikinjen thaj te keren trampimata/komercio sakofelo živutrenca, sa kadja, na sa mukle. E “gypsyura” na sas mukle te živjen khetanes ande sa kodova pero/qvartali, ni te urjaven urjavipnata save te ulavel len e avere themutnendar, thaj ni te vakeren

pengi čhib. Von sas sloboda mekle te teljaren andar e thana kaj živjenas numaj kašte butikeren i phuv, thaj na trubulas te phiren and-avaere thanende bi teovel len lekhli/xramome autorizacia katar e autoritetura.

I tipiko buti kaj kerenas lan kodolenge save došarenas sas te bičhalen len šov ži k-e oxto berša k-e galere (e murša katar dešujefta k-e šovardes berša) vaj 100 ži k-e 200 čalavipnata le čuknjasa vaj o avridiipen/ekzilo (vaš e žuvlja). E čhave maškar dešuštard thaj dešujefta berša sas bičhalde k-i buti zorasavaresave berša. Ama, e žene save phirenas ande grupurende maj bare trine ženeindard thaj sas len arme, misaljake, sas dene le meripnaske.

III. 6

(abreviime katar Leblon 1995, p. 37ff)

le arxivengo le konsilioske mekla le oficialuren te keren jekh lista, kaj sas i baza vaš i buti k-i strategija le astaripnaski. Kadaja lista sikavda ke isi 881 familie thanjarde ande 54 andar e 75 diza, ande jekh proporcija sikavdi ande jekh dispozicija andar 1746: sa jekh familia, “murš thaj žuvli, lenge xurdenca thaj unukurjenca/nepocjenca, kaj naj prandeme”, k-e 100 manuša. jekhe ulavipnasa jekhe familiako “gypsukane” familiaki k-e jekh šel themutne, e autoritetura sas te garantisaren ke von si te len i responsabiliteta vaš o opraldikhipen/supervizija le trajosko thaj le aktiviteturengo kadale familijengo, ovindoj bare dikhipnasa te inkeren len ulavde jekh avrjatar. [III.1]

I STRATEGIA

Jekh opinia kaj avili katar o jezuito rašaj Francisco Rávago, konfessori le Ferdinandosko o VI-to, thaj lesko sigutno vakerepen dia rigate sa e bipatjamata thaj e skrupule andar i godi peske raikane penitentoski: “e masure propozime le governorjestar le konsiliosko te inkalas avri kadaja bilači rasa, savi si bikamli

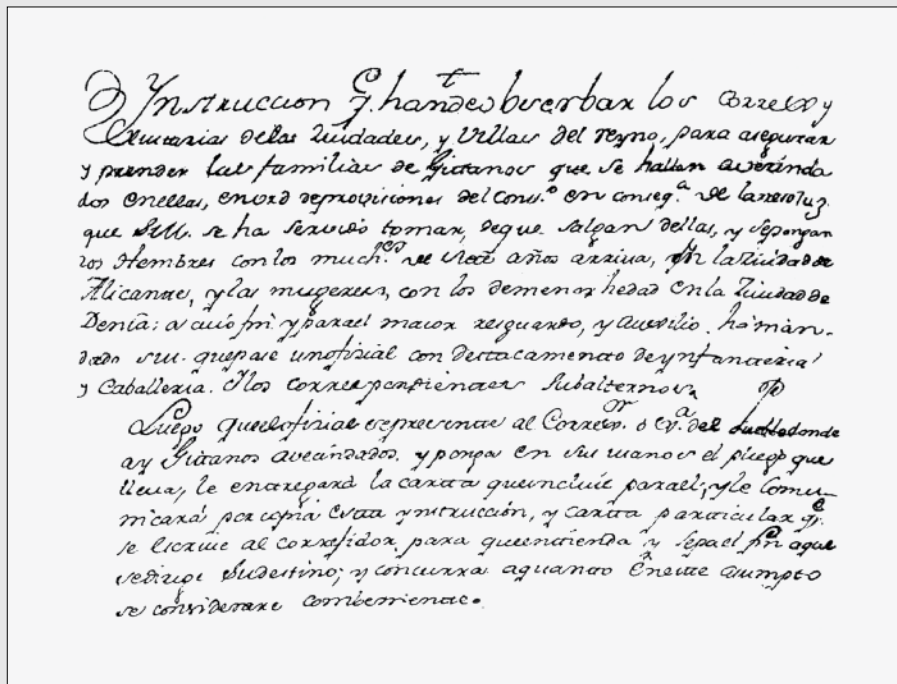
le Devleske thaj kxanili le manušenge, fal mange lači. O thagar kam kerel jekh baro diipen le Devleske, amaro Raj, kana kam resel te xasarel kadale manušen.”

Sa so ačhilo sas te arakhel pes jekh strategija vaš i operacia, jekh buti kaj sas te kerel lan o Markizo la Ensenada, i zor palal sa e bare projektura kerde ande kadaja vrama. O astaripen sas thodo vaš o 30 july, 1749, thaj o Ensanada čhudia jekh baro dikhipen p-e anglutne rezultura. Kadala na sas sar kamlas vov thaj, ande jekh lil bičhaldo and-o 12 august, vov thoda i doš p-e phika le episkopo-governorjeske “andar kasko biliipen sama p-e nevimata kadale riskoske sas sikavde”. O Vázquez Tablada sas dino rigate duj divesa palal kadaja thaj ande lesko than thodo o episkopo le Barcelonako. Atunči o Ensenada lia peske i sasti responsabiliteta vaš i operacia thaj dia but detaliime instrukcije, le resesa te buxljarel lan pe “sarre gypsyura save živjen and-e kadala raipnata, te si len vaj na jekh ačhavdo bešipnasko-than, madikh te si murš vaj žuvli, madikh o civilo statuso thaj o beršipen, thaj bi resen ande nijekh santuari kaj šaj arakhen brakhipen/refudžo.” [III. 9]

I dokumentacia arakhli sikavel ke e liipnata/arestura kerde pes lokhorres. Isi numaj jekh kazo arakhlo jekhe violento incidentosa, kana trin “gypsyura” našle katar i Sevilla sas mudarde ande jekh maripen kaj kerda opr-o drom karing La Cartuja. Vorta e “gypsyura”, šaj bižangavde le čačutne resestar lenge phandlipnasko/detenciako, avile angle voluntar ande bute thandende, sar angle-diipen k-e publiko note save akharenas len te reportisaren o “corregimiento” (kadava alav sikavel vi o ofiso thaj vi i jurisdikcia le “coregidor”-eski).

Dikhindoj e sanktuarja ande somnal thana, save šaj pharjarenas o liipen/arestipen, sas numaj cerra kazura save sas sigo solucionime.

Anda kodo kaj e xamime/miksto prandesaripnata sas jekh realiteta arakhli ande but riga le themske ande kadava istorikano vaxt, e autoritetura sas spidine te mangelen specifiko regule kašte decidisaren i phendli (o destino) le na-“gypsukane” prandematengo thaj le xurden xamime/miksto etnicitetasa. O konsilio činavda godi kaj o statuso le muršesko te ovel o maj baro, thaj kado kamelas te phenel ke e prandeme žuvlja si te ovel thode sa and-i

III. 7
Instrukcije vaš e “corregidores” (le rapnatenge katar Orihuela, angluni patrin)
(katar Gómez Alfaro 1993, p. 30) (Detalio)

MAJ DETALIIME INSTRUKCIJE

E instrukcijen vaš e “corregidores” sas len o res te anen sastes detaliime angle-diihnata sarsave problemake savi šaj bi-andjolas and-i vrama le liipnaski. Ovin-doj kerde vaš e preliminaro akcije thaj vaš o liipen/arestipen, von gele maj angle [...] “Palal so sa e liparde/mencionime familije sas lile, e murša si te oven ulavde le čhavenca katar jefta berša opre, thaj e žuvlja le terne čhajenca. Kana kerda pes kadava ulavipen, thaj kana xramosarde pes lenge anava, von si te oven dine and-o vast le oficerjesko kana preparisarda pirro maršo/gelipen, ande duj grupe, kerindoj e stadžura pala’ lengi destinacia, thaj vaš o transporto le astardengo o korregidori trubul te gatisarel vurdona, багаžura thaj o sa so trubul.”

III. 7
(katar Gómez Alfaro 1993, p. 30) (Detalio)

kategorija kaj si lengo rom, vi kaj okadava generalo principio na phenelas ke specio mola/valorje sas phandle le komportamentosa social integrisardo. [III. 7]

LOVE VAŠ O LIIPEN

E instrukcije le Ensenadaske sikaven ke e barvalipnata sa kodolenge e arestime si te oven lile thaj inkalde k-o bikiipen, kašte učaren pes sa e kostura – ačarutni praktika and-o Purano Redžimo. O korkorutno nevipen dikhlo and-e arestipnata sas jekh elemento solidaritetako and-e procedure le bikiipnaske save sas labjarde le “corregidores”-endar. Kadala love sas labjarde kašte učaren pes e verver kostura: o pokinipen le “alguaciles”-engo (subordinime policiake oficerja phandle jekhe krisipnaski barjatar) thaj krisipnake registrerja, thaj i ofisoski patrin labjardi maj dur vaš o registruipen le detalijengo le operaciake. Maj but, e love sas labjarde vaš o pokinipen le administrimasko kodolengo internime and-e phandipnata thaj and-i vrama le tradipnaski vaš o pokinipen le urdonengo thaj le živutrenjo labjarde vaš o phiripen, vaš i medikalo

asistenca dini varesave astarnenge/prizonierjenge, thaj vaš e sastra, žanzira/lancura thaj šela savenca sas phandle kašte na našen. E perutne lile vi von rig k-e kasave bikiipnata bi te sikaven nijekh dukh kana sas te kinen tikne lovenca e butja le astardenge. E butja sas tikne molake/valorjake ande but kazura, ama but bare molake and-aver kazura, sar si o liipen vaj o liipen kiriasa le khenrengo, le živutrenjo labjarde k-i buti vaj le butjake-sastrenge labjarde nesave sastrjarjendar, save sas but pinžarde sar proprietarja.

Nesave bikiipnata sas ačhavde, anda e legalo akcije andine andar lende le preferencialo kreditorjendar kašte len palpale penge love vaj lenge proprietura. Kadava sas o kazo jekhe khangerikane ordinosko savesko sas o than kaj jekh “gypsykani” familia sas mukli te vazdel pesko kher telal jekh raikano kontraktio.

Maj but, andr-odova so e astaripnata haj e atakura sas lokhjarde perdal i buti le informerjengi, sas vi jekh but baro gin kazurjengo kaj manuša thaj butja/proprietura sas garavde, madikh o tratamiento le “corregidorjengo” kaj thonas bari doš pe sa kodola save denas le “gypsyuren”.

I DESTINACIA LE ASTARDENGI

Le garavipnas/sekretos sar kerda pes preparacia le astaripnaske, kaj sas jekh pozitivo faktori and-e termenura leske baxtagoresko/sukcesosko, sas les jekh negativo efekto kana reslo pes te decidisarel pes kaj si te oven bičhalde e astarde; o nanai-pen le infrastrukturenge le phandlipnatenge/temnicenge vaš lengo bešipen kerda trubutno te keren pes improvisacije, sarre problemenca kaj thavdenas athar. Te das numaj jekh misal: madikh o ordino kaj sa e andalusikane “gypsyura” sas te oven lile k-i Malaga thaj o zumavipen te ovel aplikisardo o ordino le konsiliosko katar e konsilierja kadala dizaki, sas trubutno te suspendisarel o tradipen thaj te bičhale e astarden karing i Sevilla, anda kodo kaj sas baro butipen manušengo.

I Generalo Kapitania le Valenciaki sas thodi te tradel o astaripen na numaj and-o Raipen le Valenciako, ama vi ande buxle arije le Castiliake, sar si Murcia, Cuenca, la Alcarria, la Manča thaj Toledo. E murša sas tradine k-o kastelo Alicante thaj e žuvlja k-o kastelo Denia, bi nijek-

III. 8

O Markizo la Ensenada (1743-1746)

(katar Vaca de Osma, José Antonio 1997:

Carlos III. Madrid: Ediciones RIALP, p. 255)

O Markizo e Esenadako, sar angluno ministro, phiravdjias o them andar o berš 1743 ži ando 1746 thaj kheldas maj dur jekh liderosko rolo ži kana sas dino avri ando berš 1754. Phenel pes kaj vov kamelas jekh stabilno thaj lači atmosfera ande sasti Spania ande savjate o them te reformisarel peske institucije. Ando 1749 vov personalo asi-gurisardjas kaj e liipnaski operacija geled ke lače rezultaturja, thaj kodo phenel „ke kadaja kategoria manušengi [e Gypsiurja] si te ovel xasardi”.

O ORDINO VAŠ O SASTO PHANDLIPEN LE “GYPSYURENGO”

O ordino le Markizosko la Ensenada vaš o sasto phandlipen le “gypsyurenco”, andar 12 augut 1749:

“Leski Majesteta del ordino akana kaj perdal sas e modalitetura thaj ande svako than, o phandlipen te ovel phendo thaj kerdo pe kodola save ačhile, bi te rezervisarel pes nijekh sankturari khatinende kaj von šaj len. [...] Thaj vi kaj aba komunikisardem kadaja le magistraturenge sa and-e kadala termenura, mangav lenge akana palem maj bari vigilenca thaj ekzakto aplikipen le [...] ordinosko, kaj kadja kadava res te ovel kerdo, buti kaj si buto importante [...] te sikavelas pes i maj tikni doš, von si te oven responsabilo, thaj e maj zurale masure si te len pes. [...] E magistratura si te keren sa so isi phendo, punktual thaj sastes, sar magel jekh kasavi importantoi buti [...]”

III. 9

(katar Gómez Alfaro 1993, p. 63ff.)

he manušesa kaj te našel, sar bare ilesa phenda o generalo kapitani ande jekh maj palutno raporto. Na but vrama plala kodo, 200 baremanuša thaj 40 čhave sas tradine katar o Alicante k-o arsenalo katar Cartagena, kaj e autoritetura agorisarde te maj thon len and-e galere.

E žuvlja sas ulavde maškar e kastelja Oliva thaj Gandia. Anda kodo kaj barile dujvar e kostura, patjanja pes lačhes te kiden len khetanes ande jekh than, thaj kadaja kerda pes ande jekh purani monastira avri katar e dizake duvara le Valenciake, savi sas labjardi sar spitalo vaš e vojnatura/soldatura and-e maripnata katar o astaripen le šeliberšesko.

O avilipen e “gypsyurenco” k-o arsenalo katar La Carraca (Cadiz), sa kadja, vazdia maj buto probleme: o nanaipen lače bešipnaske-thanesko vaš e astarde thaj vaš e trupe kaj rakhelas len, o nanaipen lače trainingosko butjako maškar e astarde, thaj, sar rezulto, angle-dikhle pharipnata kana, sar planisardales, von avile and-o than le meste butjakevastesko. E vazdipnata haj e zumavipnata našipnaske isi von korkore jekh kapitolo kadale butjako. Anda kodo kaj sas kompliciteta maškar e astarde, sas imposibilo

te thon pes responsabilitetura vaš e pucimata kalenge von sas subiektu.

PALEMDIKHIPEN LE ASTARIPNASKO

“I maj vasni buti savi ačhili te ovel kerdi, avere lavenca te arakhas lenge jekh destinacia, kaj jekh baro pharipen te ovel dino rigate thaj kadaja kategoria manušengi kam xasardjol, te si posibilo”, phenda o Markizo la Ensenada and-o 7 septembra, 1749, kana via ordino te alosarel pes jekh komiteto kerdo andar membrura le konsilioske, savo te rodel siguro puntura kaj vov dikhelas len specialo vasne dikhindoj le “gypsyuren” lile ande recento operacije le policiake.

Nana žanel pes kana o Ensenada aba sas siguro p-o trubutnipen te kerel korektivo paruvipnata k-e anglutnes bidiskriminatorikani natura sar sasas dikhlo o liipen. I korkorutni buti kaj žanas lan siguro si ke vov dia jekh ordino dikhindoj le “gypsykane” astarden saven sas len jekh “ejecutoria”, kaj si jekh krisaripen bi le posibilitetako k-o apelo (ande kadava kazo, o Konsilio le

Castiliako), vaj jekh “dispozicia”, savo si jekh lekhlo/xramosardo ordino bičhaldok-o reprezentanto le sistemasko le justiciako le konsilioskar vaš o aplikisaripen: “Ande thana kaj si gypsyura phandle thaj lenge familie, saven anglal o dekreto vaš o generalo liipen/arestipen sas len lekhle autorizacije vaj masure katar o konsilio, vaj aver formalo deklaracia ke von naj gypsyura, von si te oven inkerde thaj o bikinipen lenge proprieturengo ačhavdo, andr-odova so perdal modalitetura garavde/sekreto reporturenge arakhel pes kana lengo živipen si palal sar sikavel pes ande kasave deklaracije, thaj šaj te dikhel pes varekon dašti t-ovel dino rigate katar o sikavdo generalo dekreto”.

O komiteto rekomendisarda i generalo aplikacia kadale regulaki thaj, ande jekh instrukcia dini and-o 28 oktobra, 1749, akceptisarda o isipen le “gypsyurenco” save “avrial e thipnipnatar, daratar nasulfalipnatar”, dikhle e dekretura save regulisarde lengo živipen thaj, athar, “nijek-hvar na sas thaj naj te oven thode and-o raikano dekreto, anda kodo kaj, bidošale ovindoj, von si dine rigate sogodi došatar thaj došaripnatar”. Sas manglo o puteripen le garavde patrinengo (patrina lekhle

III. 10
Carlos III (1759-88)
(katar Sánchez-Albornoz 1971, coperta)

O Karlos o III-to (1759-88), pašal o fakto ke peravdas e bari zor e khangerenge ordinurjenge, paruvdjas vi e purani thaj restriktivno legislacija thaj kerdja nevi infrastruktura. Vov ačhilo ande memoria e manuŝengi sar o raj kaj las pe zor e manuŝen andar o Madrido te cirden pes parpale čhudindos penge ŝeja opral e feljastrina vaj, sar eksempla, andjas Kračunoske običajja pal e Napolitanosko modelo. O fakto ke vov palutnes dinja ordino kaš te oven inkarde andar o lagero e „Gypsyurja”, na si prinžardo katar o publiko.

“TUMARE MAJ BIBAXTALE VASALURA...”

Jekh akharipen katar Bernardo Martínez de Malla, Cristóbal Bermúdez, Miguel Correa, Salvador Bautista thaj Pedro González, roma inkerde and-o phandipen katar Cartagena, phenel:

“Sire, e neve kastilianura, save si phandle and-o arsenalo katar Cartagena teljaren pes Tumare Majestikane raikano pirste [...] Von teljarde ŝereso mangen Tumare Majestetake te lel sama milostivpnasa pe lenge teljarde kamipnata, thaj te del len slobodipen, kašte dašti mukisaren palpale penge abandonime proprietura; thaj te oven palpale penge čorrorre žuvljenca, xurdenca thaj familijenca, save si sa kadja čhudine, le dukhasa ke si ulavde jekh avrestar, ovindoj len kadja phandli relacia rateski thaj prandepnaski: Tumare maj bibaxtale vasalura respektosa ažukeren Tumare Majestetatar raikani bare-ileski mila [...].”

III. 11
(katar Gómez Alfaro 1993, p. 101)

bi le participaciasa kodolengi save si dikhle), thaj andar kado vaxt sas duj kategorije “gypsyurenge” oficial ulavde: “lačhe gypsyura”, save sas legitim prandeme, sas len krisipnata vaj ordinura save sikavenas len na-“gypsyura”, thaj sas themutne save denas pakiv le zakonoske; “bilačhe gypsyura”, savenge denas pes lenge but epitetura: “delinkvento”, “došalo”, “bi teljarde ŝeresko”, “kaj phenel bilačhimata”, “khanilo”, thaj “devianto”. Vi te sas len autorizacije lekhle, deklaracije vaj measure katar o konsilio, von sas te oven bičhalde k-o umblavdipen bi nijekhe ŝajutnimasa te rakhen pes. Ama, palal kadava bixorutno legalo vakeripen avilo jekh maj moderime aplikisaripen, palal sar sikaven avinde reportura le nesave autoriteturenge save xačarde ke kadala zumavipnata našipnaske ŝaj te oven dikhle sar “skuzabilo” nesave ženenge saven naj len perspektive.

PROBLEME LE MESTJARDE/SLOBODISARDE “GYPSYURENCA”

Sikavindoj regreto kaj i raikani instrukcija na del mekanismura kontroloske p-

e butja save dikhen o meklipen le korrotne kompetencako le intermediaro autriteturengi, jekh reporto katar o Ginavipen le Kampomanes-engo, andar 1764, sikavel ke, palal o mestjaripen sa maj butengo andar kodola e phandle and-o 1749, “o raipen dikhla pes pretele pherdo gypsyurendar sar anglal”.

Palal so sas dino jekh ordino kaj e proprietura save sasas lile te oven dine palpale le “gypsyurenge” save irisaren pes lenge kherende, vazdinilo jekh numero čhingarimatengo savenge e “corregidores” arakhle aver solucia ande sako kazo. I maj arakhli solucia sas len e love lile k-o bikinipen thaj sa e kostura, thaj palal kodo te ulaven e love kaj ačhile maškar e mestjarde “gypsyura”, save akceptisarde o paruvipen bi te keren dajekh problema.

Kodola “gypsyura” save na resle te nakhaven e bariere reprezentime le garavde/sekreto patrinendar bičhalde but rovipnata k-o konsilio, andar e arsenalura kaj von panda sas phandle. Andar 1757 orde, kadala rovipnata namaj sas akceptisarde, kadja liindoj pes le phaadlenge sogodi ažukeripen lačhipnasko. [III. 11]

REZONURA VAS O JARTISARIMOS

E “gypsyura” phandle and-o arsenalo katar La Carraca (Cadiz) sa bičhalde k-o arsenalo El Ferrol (Galicia), paš-i derjav, and-o 1752. von resle othe mudarde jekhe epidemiatar savi vazdinilisas and-i vrama kadale bibaxtale phiripnaski. Perdal e berša, i situacia le žuvindengi resli jekh decisivo buti vaš o diipen jekhe amnestiako, savi thoda agor le policianikane operaciake kerdi vaš o xasaripen le komunitetako le spanikane “gypsyurengi” and-o 1749. and-o 12 august, 1762, e autoriteturakatar El Ferrol bičhalde jekh lil e Ministroske le Derjavaritiko-armijake kaj dia sugestia te oven mestjarde/slobodisarde e “phure, e invalidura thaj e diline” “gypsyura” thaj e vagabondura “save absolut naj lačhe nijekhe butjake, si sadajekh and-o spitalo thaj barjaren e pokinimata/kostura lenge inkeripnasa bi te anen nijekh profito”.

Anglutnes, o ministro fajlo receptivo k-i propozicia thaj mangla detalija kašte ŝaj oven kerde estimacije; sa kadja mangle vi e autoritetura save

xulajarenas aver duj arsenalura, k-i Cartagena, thaj k-i La Carraca. Kadja, dikhla pes k-o Madrid ke e manuša kaj dašti ovenas jartisarde sas jekh tikno grupo 165 ženengo, savengi butjaki-zor na maj sas lački ande sa maj but andar e kazura.

And- 16 juno, 1763, o Ministro le Derjavikane-armijako bičhalda jekh tikno memorandumo k-o guvernori le konsiliosko, sikavindoj ke o Raj Charles o III-to, savo avilo opr-o raipnasko-skamin and-o 1759 thaj sas dopaš phral e Ferdinandosa o VI-to, činavda godi (decidisarda) te jartisarel sarre "gypsyuren" save sas and-e phandlipnata palal o liipen andar 1749. Sa apendikso k-o memomandumo sas e liste le "gypsyurenca" lile and-e phandlipnata, ande save o konsilio sas te phenel e thana kaj si te živen kadala manuša.

JEKH BIAŽUKERDO VRAMAKO-DURJARIPEN

Ama, o efektivo keripen le jartipnasko sas durjardo palal duj berša, anda kodo

kaj o konsilio dia kan jekhe sugestiate katar leske prosekutorja, save gele dur le resestar lengere kamipnasko. Von godisarde kaj o mestjaripen/slobodipen le phandlengi sas te ovel jekh kotor andar jekh sasti seria maurengi vaš i regulacia le trajoski le "gypsyurenko" thaj, athar, astarde jekh sasto rodipen pe kadava temato. O durjaripen kaj biandilo athar andja sigo rovipnata katar kodola save sas siguro ke lel agor lengi problema. Vorta o Raj Charles III agorisarda kadaja procedura, diindoj ordino kaj e "gypsyura" te oven mestjarde bi nijekeh duripnasko. Von sas putarde and-o maškar le junosko 1765, dešušov berša palal so astardas lengo phandlipen.

O phandlipen kerda inkerda vi maj but vaš jekh grupo muršengo saven o Brigadier Diego de Cárderas, guvernori k-o Puerto de Santa María, phandlasas len and-o 1745. E žene e maj pravarde sas bičhalde k-i buti zorasa and-e mine katar Almadén, thaj e maj cerra pravarde sas bičhalde and-e penalo kolonije andar i Afrika, pe jekh perioda štare beršengi. Pe bibaxt, o keripen lenge phandlipnasko

sas and-i vrama kana e "gypsykani" komuniteta nakhelas perdale e maj khanile eksperience save thavdine andar o generalo liipen. O konsilio decidisarda te thol kadale muršen *ex lege* maškar e "bilačhe gypsyura", kadaja liindoj lenge o šajutnipen jekhe garavde rodipnasko sajekh kodolesa kerdo sa e astardenge andar 1749. ama, and-o 1762, von resle resle te oven len i situacia deklarime sar komparabilo kodolasa le "gypsyurenki" save panda sas and-e arsenalura, thaj kadja sas benefičiarja le amnestiake.

Xarni vrama palal kodoja, o raj autorizisarda o gelipen maj dur le procedurako astardi le prosekutorjendar, save andine detaliime informacije vaš o lačharipen le socialo "problemako" andini le "gypsyurendar". Kadala sas thode ande jekh patrin. Jekh andar e artikolja sikaven e masure lile sa kadale resesa and-I vrama le rajaripnaski le Ferdinandoski o VI, o palutno raj anglal o Charles o III. O palutno manglas pirre konsilierjenge te inkalen kadava liparipen/mencinunja, phenindoj ke kadaja buti "na del pakiv le memoriake pirre kamle phraleski".

KONKLUZIA

Vaš I komuniteta le spanikane "gypsyurenki", o phandlipen, musaj te ovel phendo, andia but phare efektura. Le xiljade romenca save sas deportime, phandle, thode k-i buti

zorasa, došarde, marde thaj mudarde, i andruni struktura (o kokalo) le komunitako paruvdili sastes. Jekh šuži piktura le paruvipnaski bianda o "Caló", i čhib le spanikane romengi: ande nesave dekade palal o liipen, kadaja resli jekh xamipen romane thaj

kastilianikane čhibjengo. Kadjana numaj žene thaj familije, ama i sasti romani komuniteta andar i Spania na resli te lačharel sastes e bilačhipnata kaj andine lenge o kalo Vaxt le Dudjaripnasko.

Bibliografia

Gómez Alfaro, Antonio (1992) *El expediente general de gitanos*. Madrid: Editorial de la Universidad Complutense | **Gómez Alfaro, Antonio (1993)** *The Great Gypsy Round-up. Spain: the general imprisonment of Gypsies in 1749*. Madrid: Editorial Presencia Gitana | **Leblon, Bernard (1985)** *Les gitans d'Espagne. Le prix de la différence*. Paris: Presses universitaires de France | **Leblon, Bernard (1995)** *Gypsies and Flamenco. The emergence of the art of flamenco in Andalusia*. Hatfield: University of Hertfordshire Press | **Sánchez Ortega, Helena (1977)** *Los gitanos españoles. El periodo borbónico*. Madrid: Castelleto